

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ І АУДИТУ

Кафедра обліку у виробничій сфері

КУРСОВА РОБОТА
з дисципліни «Бухгалтерський облік (загальна теорія)»
на тему:

«Форми бухгалтерського обліку»

Студента (-ки) 3-о курсу групи ОКР-31

напряму підготовки 6.03.05.09 «Облік і аудит»

Ялечко І. І. _____

(прізвище, ім'я)

Науковий керівник: Богуцька Л.Т.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, _____

прізвище, ініціали)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка ECST _____

Члени комісії:

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ТЕРНОПІЛЬ 2016

Зміст

ВСТУП	3
1. Історичний аспект розвитку основних форм організації обліку	4
2. Журнально-ордерна форма як основа сучасного паперового обліку	11
3. Форми обліку для підприємств малого бізнесу	16
4. Комп'ютерні форми обліку та їх особливості	22
ВИСНОВКИ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31

ВСТУП

Перехід до ринкової економіки, демократизація суспільства потребують і відповідних суттєвих змін в обліку, його наближення до реального економічного середовища, до вимог міжнародних стандартів. Уже зараз в нормативних документах, які регулюють облік відповідних об'єктів, передбачено варіантність, альтернативність вирішення певних облікових процесів. Кожне підприємство, виходячи з конкретних умов своєї роботи, має вибирати найбільш прийнятний для себе варіант, який забезпечує надійний контроль за ефективним використанням своїх фінансових та матеріальних ресурсів.

Форма ведення бухгалтерського обліку — це інструмент, за допомогою якого бухгалтер забезпечує відображення господарської діяльності підприємства чи іншої виробничої структури у спеціальних носіях інформації — облікових регістрах використовуючи при цьому методи властиві лише бухгалтерському обліку.

Протягом тривалого історичного періоду понад 5 століть, з розвитком цивілізації, розвивались і вдосконалювались форми організації і ведення бухгалтерського обліку. Від старої італійської форми до журнально-ордерної — ось шлях розвитку і вдосконалення форм бухгалтерського обліку.

Історичний розвиток бухгалтерського обліку є ілюстрацією пошуку його найбільш ефективних форм. Питанням організації обліку приділяли увагу такі вчені-економісти як Ф. Ф. Бутинець, Ю. А. Верига, А.М. Волошин, В. О. Озеран, В. В. Сопко, В. Г. Швець. Проте, немає однозначної думки про те, яка ж форма обліку найбільше відповідає потребам сучасного підприємства споживчої кооперації, що функціонує в сучасних умовах ринкової економіки та забезпечує ефективне управління його фінансовою діяльністю.

1. ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ОСНОВНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ

У процесі історичного розвитку обліку об'єктивно відбувався синтез окремих розрізнених елементів, які застосовувались в ньому, у певну послідовність його ведення - формалізовану форму рахівництва.

В ретроспективі форми обліку постійно змінювались, що забезпечувало процеси еволюційного розвитку облікових концепцій. Частково процеси розвитку форм обліку проходили внаслідок їх практичної апробації, частково під впливом наукових досліджень і розробок, інколи обумовлювались потребою скорочення витрат на утримання облікового апарату. Проте, у будь-якому разі вони спрямовувались на підвищення оперативності обліку, встановлення максимальної адекватності даних обліку реальним господарським процесам (зміни змісту фінансово-економічних операцій).

Донедавна наукові дослідження історії розвитку форм обліку були спрямовані на з'ясування і наукове обґрунтування доцільності використання певних складових окремих облікових реєстрів. На сучасному етапі акценти досліджень дещо змінилися: актуальними стали дослідження змісту розвитку основних форм обліку у контексті реальних умов тогочасної економіки.

Більшість авторів під формою ведення бухгалтерського обліку розуміють систему взаємопов'язаних облікових реєстрів певної будови та змісту, що зумовлює послідовність і техніку облікової реєстрації. З цього приводу Я.В. Соколов зазначає: «форма це «аранжування» рахівництва, але як без аранжування не може звучати музика, так і без форми не може бути рахівництва» [14, с.323].

Розвиток форм обліку полягав у послідовному перетворенні їхньої початкової структури, достатньо чітко вираженої в староіталійській формі. Усі наступні форми обліку - її логічне вдосконалення без суттєвих змін безпосередньо змісту облікової методології. Інколи у сучасних наукових публікаціях, окреслюючи історичний експурс розвитку облікової системи та наголошуючи на його фундаменталізмі, вказують, що «перші облікові записи

фіксувались зарубками на рахункових паличках, які сьогодні замінені комп'ютерними системами бухгалтерського обліку, а зарубки еволюціонували до системи подвійного запису» [2].

Першою формою бухгалтерського обліку яку описав Л. Пачолі у 1494 р. була староіталійська, або венеціанська. Вона базувалася на використанні трьох облікових книг: меморіалу, журналу та зошита (головна книга). Дані про факти господарської діяльності записувались до Меморіалу (пам'ятна книга). Надалі на підставі записів у Меморіалі інформація про господарські операції переносилася одночасно із записом кореспонденції рахунків до журналу хронологічної реєстрації (бухгалтерські проводки). Відповідно до зазначених кореспонденцій суми відображались на рахунках Головної книги. У кінці звітного періоду записи дебетових і кредитових оборотів Головної книги підсумовувались, виводилось кінцеве сальдо, складався пробний баланс. Після закриття рахунків прибутків і збитків складався кінцевий баланс. У цій формі обліку всі рахунки фактично носили аналітичний характер, а синтетичні рахунки для узагальнення однорідної інформації не застосовують.

Суттєвим недоліком даної форми М.Я. Остап'юк, М.Р. Лучко, Й.Я Данків вважають необґрунтованість господарських операцій первинними документами [10, с.85]. На нашу думку основним недоліком даної форми були мінімальні можливості для розподілу облікової праці, оскільки з книгами одночасно могла працювати тільки одна людина.

Наприкінці XVII ст. венеціанську форму змінила нова італійська. Її поява була викликана значним розвитком господарств Італії, обґрунтованим зростанням і потребою поглиблення змісту економічної інформації. Тому в обліку почали використовувати синтетичні та аналітичні рахунки. Синтетичний облік проводили тільки у Головній книзі, а облік за аналітичними рахунками - у допоміжних книгах.

Починаючи з цієї форми, у бухгалтерському обліку набув узвичаєння дворівневий аналітичний поділ: факти господарської діяльності

систематизують у реєстрах аналітичного обліку і на синтетичних бухгалтерських рахунках. Дані з допоміжних книг аналітичного обліку підсумовували і порівнювали з даними відповідних рахунків Головної книги, забезпечуючи тим самим контрольні функції. Як стверджує Я.В. Соколов «взаємозвірка результатів хронологічного та систематичного запису - гарантія правильності реєстрації, а можливість огляду операцій за день, тиждень, дає багатий матеріал для аналізу» [14, с.322].

Меморіально-касова (німецька) форма обліку, почала застосовуватись в цій країні з другої половини XVIII ст. У ній з'явилися первинні документи, інформація з яких переносилась у два журнали: касовий журнал - для реєстрації касових оборотів і меморіал - для відображення інших оборотів. Було застосовано новий порядок заповнення Головної книги, зміст якого полягав у заповненні щомісячного касового журналу та меморіалу, з яких проводили вибірку за кореспондуючими рахунками для складання місячного збірної журналу. На підставі цього вибирання і складалася Головна книга з підсумками за місяць, допоміжні книги вели у звичайному порядку.

Багатожурнальна (французька) форма обліку відрізнялася від німецької тим, що у ній замість меморіалу хронологічних записів безгрошових операцій вели декілька журналів такого ж типу, наприклад, журнал закупівель, журнал продажу, журнал заготівель і т. ін. [3]. У всьому іншому ця форма не відрізнялася від німецької. Допоміжні книги, збірний журнал і щомісячну Головну книгу заповнювали у тій же послідовності, що й за німецької форми. Дана форма застосовувалася з середини XIV ст.

Форма Журнал-Головна (американська) з'явилася на початку XIX ст. та набула поширення в усьому світі завдяки своїй практичності. Особливість її полягає в тому, що синтетичний облік ведеться в одній книзі хронологічних та систематичних записів (Журнал-Головна). На думку Я.В. Соколова ця форма «повинна була протистояти тенденціям відмирання хронологічного запису» [14, с.105]. На підставі документів, складали журнали, на основі них Журнал-Головну. Журнали разом з документами передавали для запису

проведених операцій за аналітичними рахунками. На їх підставі складали оборотні відомості тим самим проводячи звірку записів аналітичного обліку із синтетичними рахунками. При застосуванні цієї форми сума за кожною простою операцією записувалася: в графу оборотів, за дебетом одного та за кредитом іншого рахунка. У книзі виводили початкові та кінцеві сальдо за рахунками та обороти, на основі яких складали оборотний баланс.

Інтегральна форма обліку полягала у продовженні тенденції подальшого розширення використання журналів хронологічного обліку. За цієї форми хронологічний журнал відкривали до кожного синтетичного рахунка. Кількість журналів при цьому доводили до кількості синтетичних рахунків. Деякі журнали вели окремо за дебетом та кредитом рахунка. У Головній книзі операції для кожного синтетичного рахунка відображали відокремлено. Записи в журналах проводили із зазначенням кореспонденції рахунків, що дало змогу здійснювати контроль оборотів.

Виникнення цієї форми було викликано значним обсягом облікової інформації та збільшенням потоку документів для обробки.

Шахова форма обліку набула впровадження наприкінці XIX ст. У цій формі обліку передбачалося, що записи у Головній книзі здійснювались шляхом їх відображення у квадратах, які розміщувались на перетині вертикальних граф і горизонтальних рядків. Кожен квадрат характеризував оборот за кореспондуючими рахунками. Такий підхід був логічно обґрунтований, оскільки квадрат, який міститься на перетині горизонтальної та вертикальної ліній, розкриває існуючу кореспонденцію за рахунками (дебетовий - по горизонталі, кредитовий - по вертикалі). Одноразовий запис суми операції відтворює її подвійне відображення на дебеті та кредиті кореспондуючих рахунків. Підсумок однотипних операцій за місяць сумарно обороти таких операцій, виразно вказуючи кореспонденції рахунків. Шахова форма дала можливість ширше показати динаміку розвитку господарства у процесі кореспонденції рахунків. На сьогодні шаховий принцип використовується в журнальній формі рахівництва і став дієвим підходом й

для інших організаційно-методичних прийомів.

У 1927 - 1929 рр. завершеного формування і досить великого поширення отримала копіювально-карткова форма обліку. На території колишнього СРСР її удосконалення набувало особливої актуальності, де, крім фахівців з обліку, залучались спеціалісти інших предметних сфер знань. У ній набули відображення загальноприйняті сьогодні рахункові принципи облікової реєстрації: поділ на реєстри синтетичного та аналітичного обліку, застосування хронологічного та систематичного записів тощо. У копіювально-картковій формі обліку застосовували поділ журналів, відповідно до типів господарських операцій. Заміна картками або окремими листками у цій формі обліку бухгалтерських реєстрів та книг, зумовлювалась більшою мірою технічним характером і засобами їх ведення. Хронологічні записи в журналі та систематична їх реєстрація у картках здійснювалась шляхом копіювання в один робочий прийом. При цьому запис у журналі був копією, а в картці систематичної реєстрації - оригіналом. Синхронність відбитків все ж не забезпечувала їх однакового змістового призначення: за текстом однакові, а за призначенням - різні. Записи не потрапляли у картку без одночасного копіювання їх у журналі, і навпаки. Оскільки для здійснення копіювальних записів потрібні були спеціальні прилади, то вузькоспеціалізована сфера автоматизації обліку була актуальною в наукових дослідженнях і практичному впровадженні на підприємствах.

Копіювально-карткова форма, досягнувши у 1930 р. свого розвитку, почала поступово втрачати свою прогресивність у практичному застосуванні. Багато підприємств відмовлялися від цієї форми. Метод копіювання відображав в реєстрах кожен операцію окремо, що збільшувало витрати на записи, підрахування та перевірку підсумків. Збільшені витрати рахункової праці не могли компенсуватися економією, отриманою за рахунок зіставлення в один робочий прийом хронологічного та систематичного записів. Це й стало головною причиною занепаду копіювально-карткової системи обліку.

Меморіально-ордерна форма бухгалтерського обліку (1928— 1930 рр.)

розроблена на базі контрольно-шахової форми. Суть і зміст цієї форми ґрунтується на складанні меморіальних ордерів із зазначенням у них кореспондуючих рахунків, на яких повинні бути відображені господарські операції. Головною ознакою даної форми є реєстрація меморіальних ордерів у хронологічному реєстрі синтетичного обліку (реєстраційному журналі) (рис. 1).

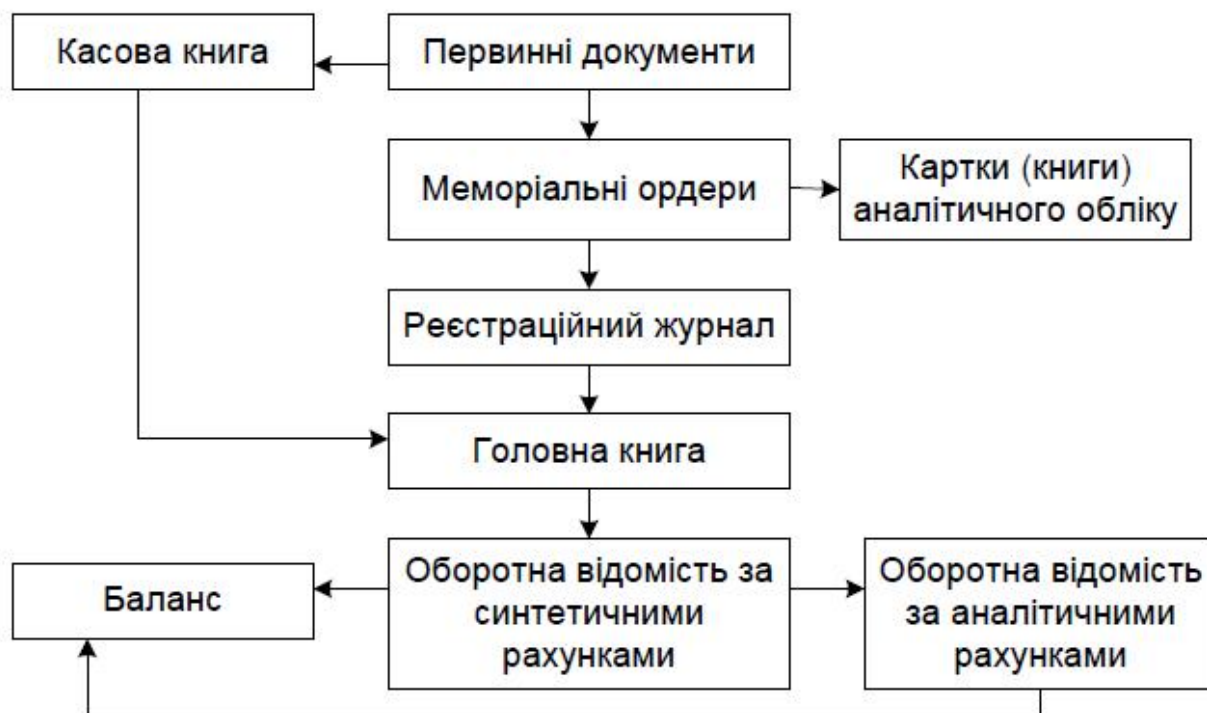

Рис. 1. Схема меморіально-ордерної форми обліку

Сформовану у меморіальних ордерах інформацію переносили у систематичний реєстр синтетичного обліку - Головну книгу. Технічно за дебетом рахунка показували кореспондуючі рахунки, що кредитуються, а за кредитом - рахунки, що дебетуються. Наприкінці місяця дебетові й кредитові обороти кожного рахунка переносили в оборотну відомість синтетичних рахунків, у якій визначали їх залишки на кінець місяця. Підсумки оборотів усіх рахунків порівнювали із загальним підсумком реєстраційного журналу.

За цією формою ведення аналітичного обліку передбачалося у картках, записи до яких робилися безпосередньо з первинних документів. Після закінчення місяця складали оборотні відомості за рахунками аналітичного

обліку і зіставляли їхні підсумки з відповідними сумами оборотної відомості за синтетичними рахунками, складаючи на основі цих даних сальдовий баланс та звітність.

Меморіально-ордерна форма обліку мала суттєві недоліки:

- складання великої кількості документів;
- багаторазовість записів господарських операцій;
- роз'єднаність синтетичного і аналітичного обліку;
- віднесення значного обсягу робіт на кінець місяця, що зумовлює нерівномірність завантаження облікових працівників.

Журнально-ордерну форма бухгалтерського обліку науковці [3,4,6,7] оцінюють, як результат добору найпрогресивніших за економічністю й технічним удосконаленням прийомів, напрацьованих бухгалтерським обліком за весь час існування, а також результатом творчого пошуку вчених і практиків. Міністерство фінансів СРСР у 1949 р. рекомендувало підприємствам всіх галузей промисловості типові реєстри журнально-ордерної форми бухгалтерського обліку. На основі розроблення єдиного Плану рахунків бухгалтерського обліку цим органом було розроблено Типові реєстри журнально-ордерної форми бухгалтерського обліку, що дало можливість впровадження на всіх галузях народного господарства, що сприяло вважати її єдиною журнально-ордерною формою рахівництва (1960 р.).

Журнально-ордерна форма обліку ґрунтується на кредитових ознаках побудови журналів ордерів і забезпечується принципами нагромадження в них усіх операцій (рис. 2).

За змістовою формою та функціональним призначенням журнали-ордери являють собою аркуші-реєстри багатографної форми, призначені для кредитових записів того балансового рахунка, операції якого обліковують у них. Записи у журналах-ордерах базуються на первинних чи зведених документах, а також допоміжних відомостях. Господарські операції записують у журналах ордерах за кредитом кореспондуючих рахунків, а у

відомості до цього журналу за дебетом. Підсумки журналів-ордерів за місяць переносять до Головної книги.

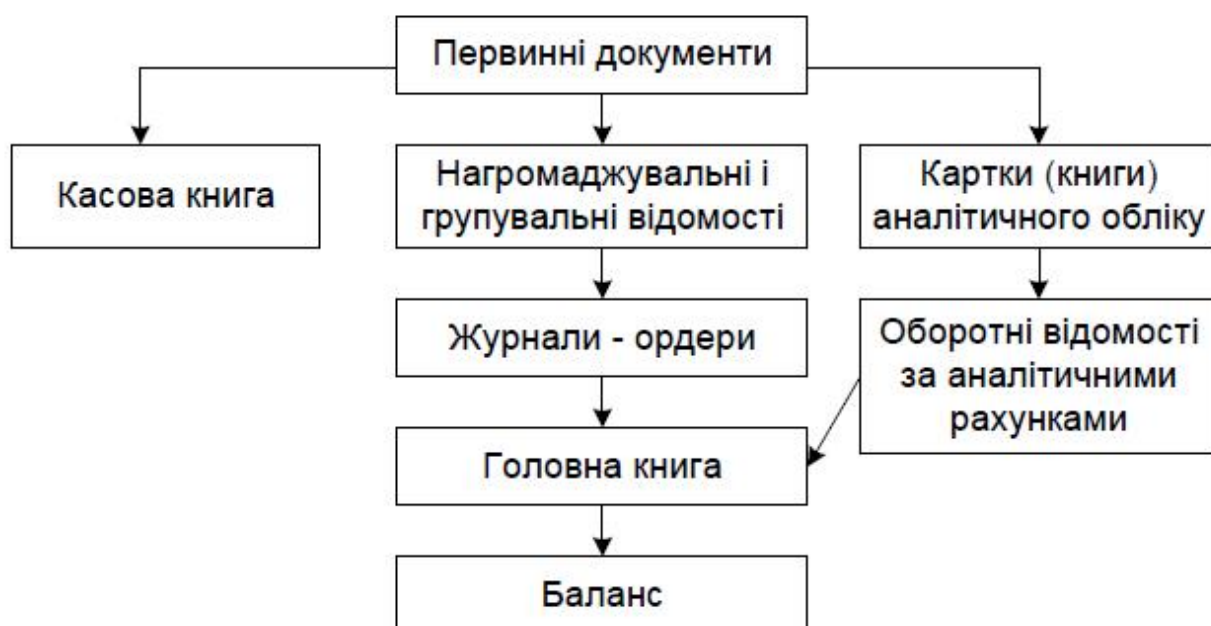

Рис. 2. Схема журнально-ордерної форми обліку

Слід зазначити, що переваги використання вищенаведених форм обліку визначені з точки зору тогочасного етапу розвитку обліку.

2. ЖУРНАЛЬНО-ОРДЕРНА ФОРМА ЯК ОСНОВА СУЧАСНОГО ПАПЕРОВОГО ОБЛІКУ

Як вже йшлося в попередньому питанні, форми бухгалтерського обліку змінювались відповідно до змін економічних умов господарювання. При цьому будь-яка форма бухгалтерського обліку повинна відповідати таким вимогам:

– забезпечити повноту і своєчасність відображення в регістрах господарських операцій, контроль наявності та руху активів і пасивів підприємства;

- надавати можливість раціонально розподілити облікові роботи між працівниками бухгалтерії;
- містити інформацію необхідну для прийняття ефективних управлінських рішень;
- забезпечувати складання фінансової і податкової звітності відповідно чинних нормативних документів;
- бути економічною, тобто обмежуватися оптимальним розміром витрат на ведення бухгалтерського обліку.

При журнально-ордерній формі бухгалтерського обліку аналітичний і синтетичний облік здійснюється одночасно в спеціальних бухгалтерських реєстрах - журналах-ордерах і відомостях. До окремих журналів-ордерів ведуть "Аналітичні дані", в яких деталізують проведені записи.

Хронологічний і систематичний запис у журналах-ордерах поєднано. Звідси і назва цих реєстрів - вони одночасно є журналами і ордерами.

Журнал-ордер являє собою нагромаджувальний реєстр, який побудований за кредитовою ознакою. Призначений він для відображення записів відповідних господарських операцій за місяць по кредиту одного або декількох синтетичних рахунків в дебет кореспондуючих з ними рахунків.

Схема побудови журналу-ордера показана на прикладі рахунку 30 "Готівка" (табл. 1).

Таблиця 1

Журнал-ордер № 1 по кредиту рахунку 30 "Готівка" за січень 2015 р.

Дата	Підстава для запису	В дебет рахунків			Разом по кредиту
		31	37	66	
02.01	Звіт касира	1500	80	2800	4380
	і так далі				
	Разом за місяць	8000	1200	14800	24000

У зв'язку з використанням принципу реєстрації облікових даних за кредитовою ознакою записи по кредиту кожного синтетичного рахунку

здійснюють у одному журналі-ордері. Дебетові обороти по відповідному синтетичному рахунку виявляються в різних журналах-ордерах. Після перенесення підсумків із всіх журналів-ордерів у головну книгу в ній підраховують обороти по дебету кожного рахунку (табл. 2).

Таблиця 2

Головна книга за 2015 р. Рахунок 30 "Готівка"

Місяці	Обороти за дебетом					Обороти за кредитом	Залишок	
	з кредиту рахунку № 31 за журнал-ордером № 2	з кредиту рахунку № 37 за журнал-ордером № 3	з кредиту рахунку № 70 за журнал-ордером № 6	і т.д	разом		дебет	кредит
На 01.01							2000	
Січень	8000	1200	13800		23000	24000	1000	
Лютий								
і т.д.								
Разом	70100	8400	106500		185000	184500	2500	

Журнали-ордери призначені для відображення взаємопов'язаних та однорідних за економічним змістом операцій, тому в деяких з них записують операції по декількох синтетичних рахунках. В цьому випадку для кожного з них в реєстрі відведений розділ.

Шахова побудова журналів-ордерів дозволяє значно скоротити в них кількість записів, не порушуючи подвійного запису, бо кожна зафіксована один раз цифра одночасно відноситься до дебету і кредиту кореспондуючих рахунків.

В основу побудови журналів-ордерів взято кредитову ознаку тому, що вона більше ніж дебетова відповідає характеру господарських операцій. Кредит здебільшого показує початок руху засобів, тобто звідки вони надходять, а дебет - його закінчення, тобто куди вони надходять (використовуються).

Більшість журналів-ордерів та відомостей до них поєднують синтетичний та аналітичний облік. Тому відпадає необхідність вести аналітичний облік в окремих регістрах. Синтетичний та аналітичний облік здійснюється в одному обліковому процесі.

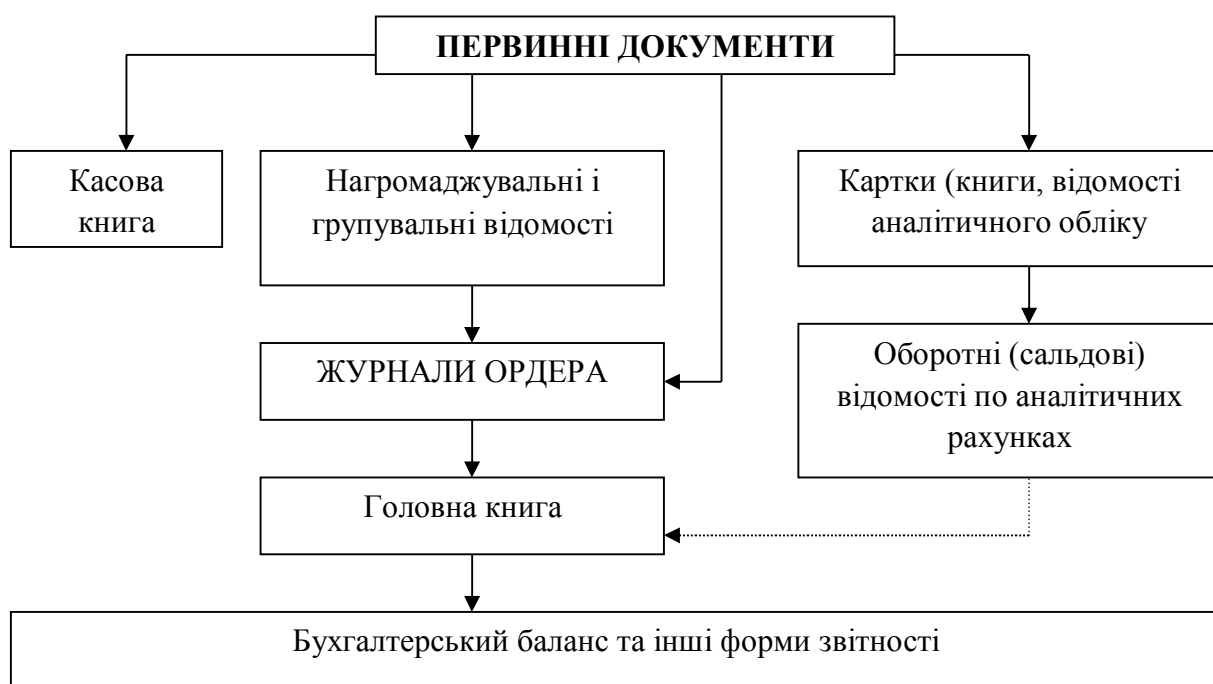
Журнально-ордерна форма обліку передбачає використання таких принципів:

- запис операцій в журналах-ордерах здійснюється по кредиту рахунку в кореспонденції з дебетом інших рахунків;
- об'єднання, як правило, в єдиній системі записів синтетичного і аналітичного обліку;
- відображення в бухгалтерському обліку господарських операцій в розрізі показників, необхідних для здійснення управління, контролю, аналізу і складання фінансової звітності;
- застосування журналів-ордерів із декількома рахунками, які мають між собою економічний і обліковий зв'язок;
- побудова облікових регістрів із попередньо вказаною кореспонденцією рахунків і показниками, які необхідні для складання фінансової звітності;
- застосування місячних, а в деяких випадках кварталних і річних журналів-ордерів з використанням необхідної кількості вкладних листків.

Записи в журнали-ордери і відомості здійснюють в хронологічному порядку на підставі первинних документів. При великій їх кількості, по однорідних операціях, використовують накопичувальні (допоміжні) відомості, підсумки яких в кінці місяця переносять у журнали-ордери.

Підсумки із журналів-ордерів щомісяця записують у головну книгу, яка, на відміну від журналів-ордерів, побудована за дебетовою ознакою. Аналітичний облік ведеться в журналах-ордерах та відомостях. По окремих рахунках для аналітичного обліку використовують книги або картки. Послі-

довність записів при журнально-ордерній формі обліку показана на рис. 3.

Умовні позначення:

—————> запис

.....> перевірка записів

Рис. 3. Схема журнально-ордерної форми обліку.

Шахова побудова облікових реєстрів, що застосовується в журнально-ордерній формі, дає можливість отримувати з комп'ютерів не тільки підсумкову інформацію, а і її взаємозв'язок з джерелами формування, що значно підвищує її цінність. Отже, при комп'ютерних формах обліку має широко використовуватися шаховий принцип записів, який застосовується у паперових формах.

Журнально-ордерна форма передбачає реєстрацію первинних документів у взаємопов'язаних реєстрах синтетичного і аналітичного обліку, її принципи можуть ефективно застосовуватись на підприємствах в умовах автоматизації бухгалтерського обліку.

3. ФОРМИ ОБЛІКУ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Форма бухгалтерського обліку визначається побудовою облікових реєстрів, їх взаємозв'язком, послідовністю і способом облікових записів у них. Є різні форми бухгалтерського обліку. Вибір їх залежить від того, які вимоги поставлені перед обліком у системі управління підприємницькою діяльністю. Під час вибору форми обліку в Україні враховують, головним чином, вимоги податкового законодавства.

Для малих підприємств рекомендувалися різні варіанти обліку. Так, Міністерство фінансів України наказом від 31 травня 1996 р. № 112 затвердило "Вказівки про склад та порядок заповнення облікових реєстрів малими підприємствами". Згідно з цими вказівками малі підприємства, які здійснюють за місяць не більше ніж 100 господарських операцій, не мають виробництва продукції і робіт, пов'язаних з великими матеріальними витратами, застосовують просту форму обліку. Малі підприємства з простим технологічним процесом виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, які здійснюють за місяць не більш ніж 300 господарських операцій, можуть застосовувати спрощену форму бухгалтерського обліку.

За простої форми обліку ведуть один бухгалтерський реєстр - Книгу обліку господарських операцій. На підставі первинних документів у ній реєструють господарські операції, відображаючи суми за рахунками методом подвійного запису. Дані книги використовують для підрахунку доходів, витрат і складання фінансової звітності.

Обмежитися веденням такої книги можуть лише деякі малі підприємства. Більшість з них має паралельно вести аналітичний облік за рахунками в окремих відомостях. Отже, це по суті використання форми обліку "Журнал-головна", при якій Головною книгою є Книга обліку господарських операцій, а реєстрами аналітичного обліку - відомості. Ця форма проста у використанні і забезпечує керівництво підприємства необхідною інформацією.

При спрощеній формі для обліку використовують спеціальні відомості,

яких затверджено дев'ять форм:

- 1.) Відомість обліку основних засобів, нарахованих амортизаційних відрахувань (зносу) - форма В-1;
- 2.) Відомість обліку виробничих запасів, готової продукції і товарів - форма В-2;
- 3.) Відомість обліку витрат на виробництво - форма В-3;
- 4.) Відомість обліку грошових коштів і фондів - форма В-4;
- 5.) Відомість обліку розрахунків та інших операцій - форма В-5;
- 6.) Відомість обліку реалізації - форма В-6;
- 7.) Відомість обліку розрахунків з постачальниками - форма В-7;
- 8.) Відомість обліку заробітної плати - форма В-8;
- 9.) Відомість (шахова) - форма В-9.

Кожна відомість призначена для обліку за одним або кільком економічно однорідними рахунками. У малому підприємстві потрібно визначити, який рахунок ведеться у конкретній відомості.

У разі використання перелічених відомостей послідовність облікового процесу така: із первинних документів записують інформацію у відомості, по них підраховують підсумки і взаємно їх звіряють, обороти по кредиту рахунків переносять у відомість шахову (Головну книгу), по якій складають баланс.

Отже, використання відомостей - це по суті застосування спрощеного варіанту журнально-ордерної форми бухгалтерського обліку, яка широко використовується на практиці.

Міністерство фінансів України наказом № 422 від 25 червня 2003 р. затвердило "Методичні рекомендації по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами". Рекомендаціями знову передбачено, що малі підприємства можуть використовувати просту і спрощену форми бухгалтерського обліку, але вони дещо відмінні від прийнятих раніше (у 1996 р.).

Просту форму обліку застосовують малі підприємства з незначним

документооборотом, які здійснюють діяльність з виконання нематеріаломістких робіт і послуг. Ця форма передбачає використання одного реєстру - Журналу обліку господарських операцій. Проведене дослідження показує, що процес ведення Журналу не має суттєвих відмінностей порівняно з використанням Книги обліку господарських операцій, яка рекомендувалась раніше. Тобто, залишається спрощений варіант форми "Журнал-головна".

Спрощена форма бухгалтерського обліку передбачає використання відомостей (табл. 3).

Таблиця 3

Відомості для обліку в малих підприємствах

Назва відомості	Номери рахунків
ВІДОМІСТЬ 1-м	
Розділ I. Облік готівки і грошових документів	30, 33
Розділ II. Облік грошових коштів та їх еквівалентів	31
Відомість 2-м. Облік запасів	20, 21, 26
Відомість 3-м	
Розділ I. Облік розрахунків з дебіторами і кредиторами за податками й платежами, довгострокових зобов'язань і доходів майбутніх періодів	37, 55, 64, 68, 69
Розділ II. Облік розрахунків з оплати праці	66
Відомість 4-м	
Розділ I. Облік необоротних активів та амортизації (зносу)	10, 13
Розділ II. Облік капітальних і фінансових інвестицій та інших необоротних активів	14, 15, 16, 18, 35
Відомість 5-м	
Розділ I. Облік витрат	90, 96
Розділ II. Облік витрат на виробництво	23
Розділ III. Облік доходів і фінансових результатів	44, 70, 74, 79
Розділ IV. Облік власного капіталу, витрат майбутніх періодів, забезпечень майбутніх витрат і платежів	39, 40, 47, 48
Оборотно-сальдова відомість	Головна книга

На підставі первинних і зведених документів у них роблять запис за дебетом і кредитом відповідних рахунків. У відомостях поєднано

синтетичний і аналітичний облік, тому окремо аналітичний облік не ведеться. Наприкінці місяця обороти з кредиту рахунків переносять до оборотно-сальдової відомості, яка є Головною книгою шахової форми.

Використання для обліку відомостей, перелічених у таблиці, - це знову по суті застосування спрощеного варіанта журнально-ордерної форми бухгалтерського обліку, в якому об'єднано відомості (записи за дебетом рахунків) і журнали-ордери (записи за кредитом рахунків) в єдиний реєстр - відомість.

Розглянуті варіанти форм передбачають ведення бухгалтерського обліку в малих підприємствах з використанням подвійного запису.

Податковим кодексом України визначено (пункт 44.2, стаття 44), що платники податку на прибуток, що оподатковуються за ставкою нуль відсотків та відповідають критеріям, визначеним пунктом 154.6 статі 154 цього Кодексу, ведуть спрощений бухгалтерський облік доходів та витрат з метою обрахунку об'єкта оподаткування за методикою, затвердженою Міністерством фінансів України [11].

Законом України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" (стаття 3, пункт 3) передбачено, що підприємства, які мають право ведення спрощеного обліку доходів і витрат та не зареєстровані платниками податку на додану вартість, можуть узагальнювати інформацію в реєстрах бухгалтерського обліку без застосування подвійного запису [5].

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва" визначає (пункт 9), що суб'єкти малого підприємництва, які мають право на застосування спрощеного обліку доходів і витрат та які не зареєстровані платниками податку на додану вартість, можуть систематизувати інформацію, що міститься у прийнятих до обліку первинних документах, в реєстрах бухгалтерського обліку без застосування подвійного запису [6].

Таким чином, є правові основи вести бухгалтерський облік у малих підприємствах без застосування подвійного запису.

Міністерство фінансів України наказом від 15 червня 2011 р. № 720 затвердило "Методичні рекомендації із застосування регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами". Методичні рекомендації визначають систему регістрів, порядок і спосіб реєстрації а узагальнення інформації в них без застосування подвійного запису.

Передбачено використовувати чотири журнали:

Журнал 1-мс обліку активів;

Журнал 2-мс обліку капіталу і зобов'язань;

Журнал 3-мс обліку доходів;

Журнал 4-мс обліку витрат.

Інформацію про господарські операції із первинних документів переносять у журнали, а на їх основі складають спрощений фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва (рис. 4).

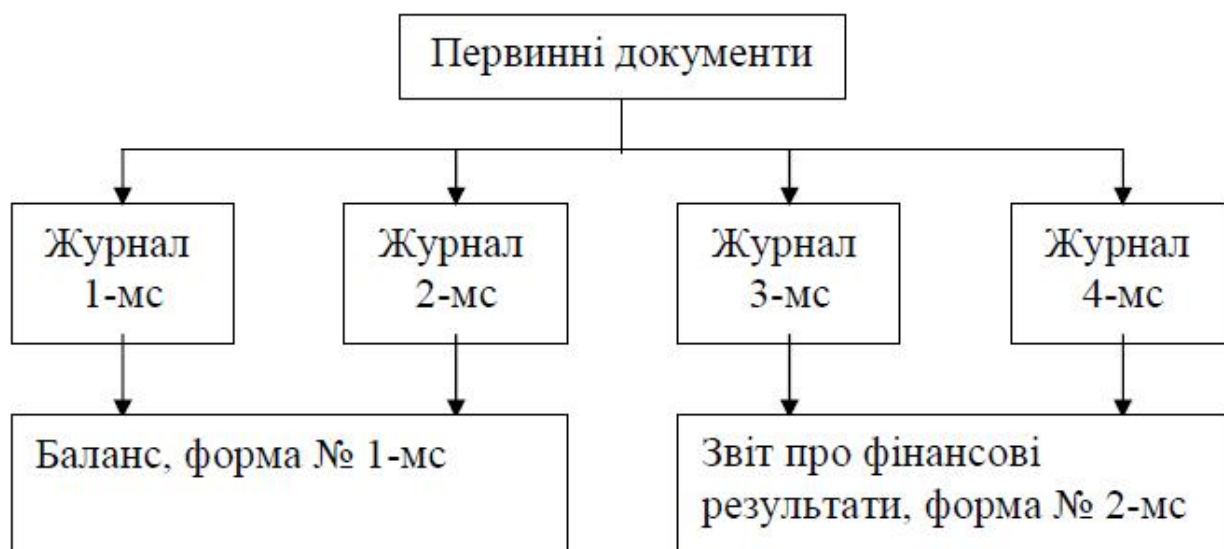

Рис. 4. Послідовність відображення операцій у регістрах бухгалтерського обліку в малих підприємствах без подвійного запису

У журналі 1-мс накопичують інформацію, яка використовується для заповнення активу балансу, а в журналі 2-мс - пасиву балансу. Назви колонок цих журналів ідентичні із відповідними статтями балансу.

За потреби до журналу 1-мс ведуть дві відомості: Відомість 1.1-мс

обліку необоротних активів і Відомість 1.2-мс обліку нарахування амортизації. Перша з них призначена для обліку основних засобів, а друга - для нарахування і обліку їх амортизації.

До журналу 2-мс ведуть дві відомості: Відомість 2.1-мс обліку розрахунків з постачальниками, іншими кредиторами та бюджетом, Відомість 2.2-мс обліку розрахунків з працівниками. Перша з них забезпечує аналітичний облік розрахунків з кредиторами та бюджетом, а друга - аналітичний облік розрахунків з працівниками. Тут має бути забезпечений облік розрахунків конкретно з кожною юридичною та фізичною особою.

Запропоновано Відомість 4.1-мс обліку витрат на ремонт та поліпшення основних засобів, яка забезпечує інформацію про витрати на ремонт основних засобів та їх віднесення у витрати виробництва або на збільшення балансової вартості об'єктів, що необхідно для вирахування прибутку.

Фізичні особи-підприємці зобов'язані вести "Книгу обліку доходів і витрат, яку ведуть фізичні особи-підприємці, крім осіб, що обрали спрощену систему оподаткування, і фізичні особи, які провадять незалежну професійну діяльність" (далі - Книга), форма якої затверджена наказом ДПА України від 24 грудня 2010 р. №1025.

Книга має бути прошнурована та пронумерована, зареєстрована у державній податковій службі із зазначенням кількості сторінок, підписом, печаткою і датою.

Записи в Книгу здійснюють на підставі первинних документів по мірі їх надходження. Кожний документ записують окремо.

В Книзі зазначають суму отриманих доходів, понесених витрат і вираховують чистий дохід, що підлягає оподаткуванню.

Дані книги використовують для складання податкової декларації та аналізу підприємницької діяльності.

Під час ведення книги фізична особа-підприємець не використовує подвійний запис. Вона не зобов'язана готувати баланс і подавати його в складі фінансової звітності, а тому обходиться без подвійного запису.

Проста форма передбачає ведення журналу обліку господарських операцій і є аналогом форми обліку "Журнал-головна". Спрощена форма передбачає ведення спеціальних відомостей і є спрощеним варіантом журнально-ордерної форми обліку.

4. КОМП'ЮТЕРНІ ФОРМИ ОБЛІКУ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ

Розвиток і здешевлення персональних комп'ютерів стали одними з факторів виникнення нової спрощеної комп'ютерної форми обліку. Характерна риса такої форми обліку - часткова комп'ютеризація облікового процесу, при якій здійснюється комп'ютеризація лише окремих ділянок обліку. Обробка облікової інформації при цій формі обліку в сільськогосподарських підприємствах передбачає певну послідовність. У бухгалтерії підприємства встановлюють персональний комп'ютер із необхідним технічним устаткуванням і програмним забезпеченням. Первинні документи оформлюють ручним шляхом. Далі інформацію з первинних документів вводять у комп'ютер за допомогою клавіатури або скануючих пристроїв. При цьому визначають необхідність комп'ютеризації тієї чи іншої ділянки обліку в залежності від потреб і можливостей підприємства. У виробничих структурних підрозділах підприємства або(і) у місцях, де здійснюються господарські операції (тобто там, де виникає вихідна інформація), по можливості ставлять термінальні пристрої. У такому випадку первинні документи надходять по лініях зв'язку вже в електронному вигляді. Якщо підприємство немає ліній зв'язку між бухгалтерією й окремими виробничими структурними підрозділами, документи передаються кур'єрським способом. Далі обробка облікової інформації проходить автоматизовано. Контроль за обробкою та відображення результативної інформації відбувається у графічному або текстовому вигляді електронної інформації на екрані монітора комп'ютера або шляхом роздрукування у вигляді паперових аналогів за допомогою принтера.

Спрощена комп'ютерна форма обліку дає змогу підвищити ефективність аналітичного обліку по комп'ютеризованих ділянках обліку. Так, аналітичний облік можна вести з неоднаковим рівнем деталізації та широкою номенклатурою аналітичних об'єктів, по-скільки всі складні розрахунки й аналіз виконує комп'ютер. Також вирішується проблема оперативності одержання комп'ютеризованих даних бухгалтерського обліку. Після введення первинної інформації розрахунок і формування облікових регістрів відбувається автоматично (відповідно до алгоритму комп'ютерної програми, що використовується).

Проте проблема зменшення трудомісткості праці вирішується лише частково. Спрощена комп'ютерна форма обліку дозволяє лише автоматизувати накопичення, обробку (розрахунок) і зберігання облікової інформації. При цьому первинні документи формуються вручну. Це призводить до додаткових затрат праці по їх обліку та наступному переведенні в електронний вигляд. Крім того, можуть виникати ускладнення при переносі даних з некомп'ютеризованих ділянок обліку.

Архівно-комп'ютерна форма обліку ґрунтується на використанні автоматизованих архівів документів, організованих за ідеологією баз даних. Принципи цієї форми такі:

- збір і реєстрація первинної (облікової, планової, нормативної та іншої) інформації проводяться залежно від умов й економічної доцільності автоматичним, автоматизованим, механізованим і ручним способами з використанням технічних засобів для електронного документування або виготовлення електронних копій паперових документів;

- систематизація і зберігання облікових, планових, нормативно-договірних та інших електронних документів організовується з використанням Державного класифікатора управлінської документації (чинний - ДК 010-980) в автоматизованому поточному архіві електронних документів (автоматизованому банку); а для тривалого зберігання - в комбінованому архіві документів (як паперових, так і електронних);

- узагальнення (групування) інформації для ведення фінансового обліку виконується в процесі бухгалтерської обробки електронних документів з організацією реєстра фінансового обліку - бази у форматі стандартизованих бухгалтерських проводок (або записів у системі бухгалтерських рахунків);

- узагальнення (групування) інформації для ведення управлінського обліку виконується на автоматизованих робочих місцях (АРМ) спеціалістів-управлінців і службовців відповідних рівнів шляхом розпаралеленого пошуку інформації в автоматизованому архіві електронних документів з організацією робочих реєстрів управлінського обліку у форматі показників, які характеризують об'єкти обліку, аналізу та контролю;

- обробка обліково-аналітичної інформації на АРМах для цілей обліку, аналізу та звітності виконується з використанням робочих реєстрів управлінського обліку й автоматичним одержанням (у пакетному або діалоговому режимах) бухгалтерських і статистичних звітів, аналітичних таблиць, графічних документів, при необхідності - паперових облікових реєстрів [7].

Основа її побудови - модульна. Так, пропонується в підприємствах використання наступних модулів: „Архівного господарства”, „Управління персоналом”, „Управління виробництвом”, „Управління маркетинговою діяльністю”, „Управління фінансовою діяльністю”, „АРМ керівника підприємства”.

Як бачимо, ця форма обліку передбачає можливість розвитку й розширення за рахунок залучення додаткових модулів. Серед її недоліків можна вказати використання лише Державного класифікатора управлінської документації. Це, у свою чергу, може обмежувати аналітичні можливості цієї форми обліку, оскільки в сучасних умовах дедалі більшого значення набуває оперативність розрахунків аналітичної інформації, і тому потреба в „нестандартних” вихідних формах документації зростає.

В основі комп'ютерно-комунікаційної форми обліку є:

- електронний обліковий реєстр, який представлений: а) базою даних

на технічних носіях інформації, що призначена для накопичення та зберігання облікової інформації; б) змінними величинами, що тимчасово створюються в пам'яті комп'ютера для систематизації та узагальнення облікових даних; в) відеограмами та машинограмами, призначеними для візуального відображення результатної інформації;

- бездокументний збір первинних даних за допомогою периферійних пристроїв та їх передача за допомогою засобів комунікації дистанційними каналами до комп'ютерів як основний спосіб здійснення документування господарських операцій;

- інформація, яка відображає відхилення по тих або інших господарських операціях (наприклад, відхилення від встановлених нормативів, планових завдань тощо), і яку можна отримати автоматично за запитом;

- на підставі вхідних первинних даних, одноразово зафіксованих на електронних носіях інформації, здійснюється інтегрована обробка облікових даних з необхідним рівнем деталізації й оперативності. При цьому використовується єдина інформаційна база даних, що накопичує необхідну для системи обліку інформацію;

- одноразове введення даних - обліковий запис перетворюється на облікову фразу, що призначена для перенесення даних на комп'ютерні носії та їх обробки в комп'ютеризованій системі обліку;

- один журнал хронологічного запису - багато реєстрів систематичного запису. За обліковими фазами формується єдиний електронний обліковий реєстр - Журнал господарських операцій, хоча більшість програм для комп'ютеризації бухгалтерського обліку дають змогу переглядати інформацію у вигляді журналів-ордерів, відомостей тощо;

- один синтетичний рахунок з багатьма аналітичними рахунками. Кількість рахунків аналітичного обліку залежить від мети, що поставлена керівництвом перед обліком і нічим не обмежується;

- звітна інформація виводиться у визначений строк, а робоча (довідки,

звіти для управлінських працівників) у будь-який момент може бути отримана за запитом - дані для цих документів одержують шляхом вибірки Журналу операцій за певними алгоритмами [3, с.249-251].

Недоліком цієї форми обліку є те, що недостатня увага приділяється інтеграції облікової системи, що базуватиметься на цій формі обліку, з системою управління та виробництва. Крім того, остаточно не розроблений алгоритм функціонування самої форми обліку.

Форма обліку, в основі якої лежить концептуальна модель автоматизованої обробки облікової інформації, базується на таких принципах:

- принципі тривірневої системи, кожна з яких вказує на стадії облікового процесу (збирання та реєстрації первинної інформації, систематизація й узагальнення, формування та аналіз зведених даних);
- включення бухгалтера в динамічний процес автоматизованого управління завдяки розвиненим засобам оперативної взаємодії і різноманітної програмної підтримки інтелектуальних функцій;
- створення АРМ для кожного управлінського працівника і забезпечення доступу до всієї інформації, що функціонує в системі управління;
- використання безпаперової технології функціонування системи (дає змогу використовувати АРМ для вирішення оперативних питань у реальному масштабі часу);
- модульності й ергономічності. Принцип модульності передбачає поєднання АРМ з іншими елементами інформаційної системи управління підприємства або діючими системами з мінімальними витратами і без переривання функціонування. Принцип ергономічності потребує створення АРМ, які забезпечували б комфортні умови праці;
- можливості творчого і незалежного розв'язання управлінських задач на АРМ [8, с.89-92].

Метою цієї форми обліку є безпосереднє формування управлінського

рішення на базі вихідної облікової інформації про стан управлінського об'єкта, методів, засобів оптимізації, прийняття рішень і досвіду бухгалтерського й управлінського персоналу [2]. При цьому враховуються широкі можливості облікового апарату. Серед її недоліків можна вказати недостатню увагу до питань формування вихідних даних, видів й форм їх відображення.

Як бачимо, кожна з наведених комп'ютерних форм обліку має ряд переваг і недоліків. Однак загальним недоліком цих форм обліку є застосування різних підходів до організації комп'ютерного обліку, що унеможлиблює роботу в єдиній універсальній бухгалтерській системі. Основними причинами цього, як вже зазначалося, є розгляд форми обліку, як структури бухгалтерської комп'ютерної системи, а не як алгоритм роботи комп'ютерної програми. Наслідком цього є те, що подібні форми обліку „прив'язують" користувача до вибору підсистем, що будуть пристосовані для роботи тільки з певною формою обліку (тобто те, що відбувається і при паперових формах обліку). Насамперед це стосується підсистем - технічного і програмного забезпечення та структури облікового апарату. Тому необхідно окремо розглядати комп'ютерну форму обліку як структуру бухгалтерської комп'ютерної системи і як алгоритм роботи комп'ютерної програми.

Комп'ютерна форма (як структура) обліку при бухгалтерській комп'ютерній системі повинна:

- зменшувати трудомісткість обліку за рахунок автоматизації його ведення;
- залежно від потреб управління одержувати множини групувань і узагальнень в обліку в межах класифікації облікових номенклатур, що значно збільшує аналітичність обліку без підвищення трудомісткості його ведення;
- складати в автоматизованому режимі всі форми бухгалтерської, податкової та статистичної звітності;
- одержувати облікові реєстри (баланс, аналітичні рахунки) практично на будь-яку дату, не чекаючи закінчення облікового

періоду;

- проводити багаторівневий аналіз різних сторін діяльності підприємства на регулярній основі або за потребою (за запитом);

- за необхідності оперативно перебудовувати технологію ведення обліку при зміні схеми управління підприємством у зв'язку з організаційними перебудовами або нормативних та інструктивних вказівок щодо ведення обліку тощо [4].

Комп'ютерна форма (як алгоритм) обліку повинна бути побудована на принципах:

- інтеграції вхідних даних - управлінського, фінансового обліку та статистичних даних. Тобто формується єдина інтегрована база даних, що дозволяє досягти єдності показників відповідних видів;

- класифікації та кодуванні економічної інформації в єдиній системі - дозволяє уникнути помилок при введенні даних при великій кількості господарських операцій;

- уніфікації та типізації форм первинних документів дозволяє мінімізувати кількість інформації, необхідної для введення, а інша інформація проставляється автоматично;

- механізації й автоматизації збору, реєстрації та передачі інформації. Процес обігу інформації відбувається усередині комп'ютера;

- системного контролю достовірності й обґрунтованості відображення в обліку господарських операцій. Контроль і коригування даних здійснюються автоматизовано, як при введенні первинної інформації, так і при розрахунках. Бухгалтеру залишається перевіряти правильність коригувань, зроблених комп'ютером;

- автоматизації розрахунків. Після введення первинних даних процес їх розрахунку та заповнення форм звітності відбувається автоматично і майже одночасно;

- створення та ведення єдиної бази облікових, планових і нормативних

даних. Це дозволяє спрощувати введення нових даних, оскільки відпадає потреба в повторному введенні постійних даних;

– автоматизації одержання реєстрів обліку, форм звітності та аналізу. Будь-яка облікова інформація у відповідності до встановлених форм може бути отримана в будь-який момент за запитом або у встановлений термін (відповідні форми звітів);

– комбінованого зберігання облікових даних на паперових і магнітних носіях інформації. Тобто люба облікова або аналітична інформація при потребі може бути роздрукована у відповідності до встановлених комп'ютерних або паперових форм, або, навпаки, внесена у комп'ютер з врахуванням обмежень, встановлених відповідною комп'ютерною програмою тощо [4].

Отже, використання нових підходів до формування комп'ютерної форми обліку приводить до чіткого розмежування форми обліку як структури (зовнішній вигляд) бухгалтерської комп'ютерної системи і як підсистеми (алгоритм) бухгалтерської комп'ютерної системи. А це дозволяє перейти на новий вищий рівень вивчення досліджуваного питання - на рівень бухгалтерської комп'ютерної системи.

ВИСНОВКИ

На певних етапах історичного розвитку обліку його форми постійно змінювались, що визначалось об'єктивними передумовами: еволюцією розвитку концепцій обліку, потребою скорочення витрат на утримання облікового апарату, підвищення оперативності обліку, встановлення максимальної адекватності даних обліку реальним господарським змінам. Кожна із форм базувалась на окремій методиці послідовності та техніки реєстрації облікових даних відповідно адаптованості даних обліку до історичних змін у процесах господарської діяльності.

Шахова побудова облікових реєстрів, що застосовується в журнально-ордерній формі, дає можливість отримувати з комп'ютерів не тільки підсумкову інформацію, а і її взаємозв'язок з джерелами формування, що значно підвищує її цінність. Отже, при комп'ютерних формах обліку має широко використовуватися шаховий принцип записів, який застосовується у паперових формах.

Журнально-ордерна форма передбачає реєстрацію первинних документів у взаємопов'язаних реєстрах синтетичного і аналітичного обліку, її принципи можуть ефективно застосовуватись на підприємствах в умовах автоматизації бухгалтерського обліку. Регістри журнально-ордерної форми бухгалтерського обліку можна широко використовувати на підприємствах. Вони вирішують завдання обліку в сучасних умовах, передбачають своєчасне складання і подання фінансової звітності, забезпечують одержання детальної інформації, яка необхідна для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

В автоматизованій системі обліку для підготовки управлінської інформації доцільно застосовувати шаховий принцип записів, який достатньо апробований у паперових формах облікових реєстрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.) Бойчук А.А. Сучасні форми бухгалтерського обліку та їх розвиток в Україні / А.А. Бойчук, М. С. Лисяк // Наука й економіка. - 2011. - № 1. - С. 65-67
- 2.) Вказівки про склад та порядок заповнення облікових реєстрів малими підприємствами, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31 травня 1996 р. № 112. - Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
- 3.) Дем'яненко М. Я., Саблук П. Т. та ін. Облік у селянському (фермерському) господарстві: Навч. посіб. К. : ІАЕ УААН, 2001. - 403 с.
- 4.) Дроб'язко С.І., Козир Т.М., Холод С.Б. Облік та оподаткування підприємств малого бізнесу: Навч. посіб./За заг. ред. П.Й. Атамаса. К.: Центр учбової літератури, 2012. 416 с.
- 5.) Закон України від 16 липня 1999 р. № 996 ХІУ "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні". Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
- 6.) Матвіїв М.Я., Хомин П.Я. Бухгалтерський облік на малих підприємствах за різними формами: Навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2004. - 352 с.
- 7.) Методичні рекомендації із застосування реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 15 червня 2011 р. № 720. - Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
- 8.) Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 25 червня 2003 р. № 422. - Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
- 9.) Михайлов М.Г., Полятикіна Л.І., Славкова О.П. Організація бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу: Навч. посіб. - К.: Центр учбової літератури, 2008. - 320 с.

- 10.) Остап'юк М.Я. Історія бухгалтерського обліку: навч.посіб. / М.Я. Остап'юк, М.Р. Лучко, Й.Я. Даньків. - К.: Знання, 2005. - 276с.
- 11.) Податковий кодекс України: К.: Паливода А.В., 2011. - 536 с.
- 12.) Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 "Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва", затверджено наказом Міністерства фінансів України від 25 лютого 2000 р. № 39, у редакції наказу від 24 січня 2011 р. № 25. - Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
- 13.) Сльозко Т. Форма обліку у контексті бухгалтерської процедури // Вісник ТНЕУ. - №3. - С. 87- 93
- 14.) Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней / Я.В. Соколов. М.: ЮНИТИ, 1996 - 638с.
- 15.) Стеців Л. Форма бухгалтерського обліку: проблеми і рішення // Регіональні перспективи . - 2001. - №4(17). - С. 103-104
- 16.) Стютли Р. Как управлять числами / Ричард Стютли: пер.с англ.; за науч. Ред.. Г.В. Григораш. - Д.: Баланс Бизнес Букс, 2006. - 482 с.
- 17.) Терехова В.А. Формы бухгалтерского учета: краткий обзор и современное состояние // Международный бухгалтерский учет. - 2003. - №1(49). - С. 3-8

